

Marxizm ve Yapısalcılık

Bu yazıda, birkaç sorunun cevabını araştırmak istiyorum. Dolaysız konumuz, Althusser okulunun yapısalcılıkla ilişkilerini incelemek. Böyle bir incelemede, ilkin gerçekten bir ilişki olup olmadığını ortaya koymak gerekiyor; sonra da, varsa, ilişkinin niteliğini. Bu sorulara cevap ararken, ister istemez daha genel bir soruyla karşılaşacağız: Marksizmle yapısalcılığın genel olarak ilişkisi. Ama böyle bir soru da, iki farklı düşünsel sistemin genel olarak birbirleriyle ne gibi ilişkileri olabileceği sorusunu gündeme getirecektir. Yazının kapsamını işte bu sorular oluşturuyor.

ALTHUSSER VE YAPISALCILIK

Althusser'e, baştan beri yapısalcılığın etkisinde olduğu söylenmiştir. Kendisi de, başından beri, bu iddiayı yadsımıştır. Özeleştirisini yaptığı *Elements d'un autocritique*'de, yanılgısının «teorisizm» olduğunu söyler. «Ama yapısalcı hiçbir zaman olmadık,» diye ekler.

Althusser'in teorik çalışmalarını birlikte sürdürdüğü bir grup, bir «Althusser hücresi» vardır: Balibar, Terray, Macherey, Lecourt gibi genç ve dinamik yazarlar. Özeleştirdiden sonra, özellikle Balibar, daha önce yazdıklarını aynı doğrultuda değiştirdi. Gene bu gruba yakınlığıyla tanınan Poulantzas da, özellikle Balibar'ın, ilk yazdıklarında yapısalcılık etkisinde olduğunu söyledi. Bu, grubun içsel bir değerlendirmesi sayılabilir. Ama, Althusser'in kendisi de, aynı şeyi söylemiştir. M. A. Macciocchi'ye yazdığı bir mektupta şöyle diyor:

Benim ve Balibar'ın yazılarımıza indirgenen *Kapitali Okumak*'ın İtalyanca baskısının yakında çıkacağını da haber vermek istedim. Çok kısa bir «İtalyanca» önsözü olacak —burada, ileride terminolojimizi düzelterek (çünkü fazla «yapısalcı», oysa Marksizm «yapısalcılık» değildir) ve benim felsefe tanımımı değiştireceğim bildiriliyor— bir de *Rinascita*'ya mektubum var.

Bu satırlarda, hiç değilse terminoloji düzeyinde bir yapısalcılığı Althusser'in de kabul ettiğini görüyoruz. Bu birkaç kanıt, Althusser'in düşüncesinde yapısalcı öğeler aramanın gerekli olduğunu göstermeye yetiyor.

Althusser, «fazla yapısalcı» bulunduğu terminolojisini ve felsefenin tanımını değiştireceğini söylüyor. Bunlar, birbirlerinden bağımsız mı, yoksa birbirini belirleyen şeyler mi? Felsefenin tanımının ne yönde değiştirildiğine göz atarak, bu sorunu inceleyelim. *Kapitali Okumak*'da, Althusser, «teorik pratik» adını verdiği bir kavramdan söz ediyor, «teorik pratiğin teorisi» olarak tanımlanan bir teorik etkinliğe değiniyordu. Özeleştirdide, «teorisizm» diye nitelediği ve yadsıdığı kavramlar bunlardır. Konuyu kısaca şöyle özetleyebiliriz. Ekonomik, politik ve ideolojik pratiklerin yanında, bir «teorik pratik» olduğunu ileri sürüyordu Althusser. Yani, teori üretimi, toplumun başka düzeylerinden etkilenmeyen, kendi özerk kurallarına göre işleyen bağımsız bir düzey oluşturuyordu. Althusser, Marx'ın *Marksist* olmasıyla sonuçlanan «epistemolojik kopma» yı, tamamen teori alanı içinde gerçekleşmiş sayıyordu. Marx, teorik kavramlar dünyasında Hegel ve Feuerbach sorunsallarından çıkmış ve yeni bilimin temel kavramlarını oluşturmuştu.

«Teorik pratiğin teorisi» kavramı da bu dönemde, «felsefe»nin tanımını oluşturuyordu. Yani, bilimsel çalışmanın hangi ilkelere göre yapılacağını düzenliyordu. Bu durumda, felsefenin bir nesnesi vardı ve bu nesne, «teorik pratik»ti. Althusser ilkin *Lenin ve Felsefe*'de bu tezlerini düzeltti, daha sonra, *Özeleştirir*'de, düzeltmenin teorik gerekçelerini anlattı. Lenin'in felsefe konusunda getirdiği tezler, Althusser'in düşüncesini değiştirmesinde etken olmuştu. Althusser, Marx'ın «epistemolojik kopma»sına Leninist gözle bakınca, şunu gördü: bu kopmada, şüphesiz teorik bir çaba sözkonusuydu. Ama teorik çabanın ge-

tif anlamda (Platon, Hegel, bütün klasik felsefe geleneği), veya pozitivist anlamda (bilimsel genellemelerin bilimi olarak felsefe) «bilimlerin bilimi»ne eşdeğer olarak okunamaz.

Althusser önceki yanılgıyı «teorisizm» olarak nitelemekte şüphesiz haklı. Ama bu «teorisizm» bizce yapısalcılığın etkisinden bağımsız değildi. Yapısalcı anlayışın, toplumsal düzeylerin özerkliği üzerine ve ayrıca, bilimsel düşüncenin hepsine karşı özerkliği üzerine aşırı vurgulaması düşünülebilir. Bunun ötesinde, yapısalcılık da (nesne ile nesnenin bilgisini özdeşlemesi nedeniyle) kaçınılmaz biçimde pozitivistliğe yönelir. Çünkü ideolojinin yapısını çıkarırken, düşüncenin kurallarını koymaktadır. Böylece düşünce kuralları, yapısalcı bilimin nesnesi haline gelmektedir. Bilginin gelişmesini oluşturan ilkelerle (yasalarla), maddenin gelişmesini belirleyen yasalar özdeşlenmektedir. Böylece genel anlamda teori, «bilimlerin bilimi» olmaktadır.

Bu önemli konunun dışında, Althusser'de genel ilkeler düzeyinde, Balibar'da ise doğrudan doğruya tarihî maddeciliğin somut nesnesi olan topluma uygulanmış durumda, «yapısalcı nedensellik» ilkesi var. Bu kavram, Marksist analize ithal edilirken, yapısalcı bütün içindeki işlev ve türevlerinden yeterince arınmış mıdır? Bu soru bizi, yapısalcılığın ünlü «senkroni/diyakroni» ayırımına getiriyor. Bu ayırımı açıklamak için verilen ünlü benzetme-yi biz de tekrarlayalım.

Briç gibi bir oyunu düşünürsek, bu oyunda, her elde, daha önce oynanan eller önemlidir. Her oyuncu, kendisinin ve öbür oyuncuların, daha önce oynadığı oyunu düşünür ve ona göre kâğıt atar. Demek ki böyle bir oyunda, «diyakronik» ilerleme ilkesi belirleyici öneme sahiptir. Ama bir de, satranç gibi bir oyuna bakalım. Burada durum tersine döner. Satrançta her hamleden sonra, belirli bir durum ortaya çıkar. Yeni hamleyi yaparken, daha önce ne oynandığını düşünmeyiz, taşların o andaki karşılıklı ilişkilerini hesaplarız. Taşların bu birbirlerine bağlayan karşılıklı ilişkileri, yapının senkronik belirlenmesine benzetilebilir.

Şimdi, topluma baktığımızda, hangi ilkeye ağırlık vereceğiz? Kısaca söylemek gerekirse, yapının senkronik belirlenmesini çok sağlam kurduğumuzda, örneğin, satranç oyunun-

risinde yatan ve onu belirleyen bir başka etmen vardı: işçi sınıfı politikası. Marx, işçi sınıfının politik varlığını değerlendirmeden, böyle bir kopmayı da gerçekleştiremez ve Marksizm ortaya çıkamazdı. Şu halde, teorinin kendi içinde, bağımsız belirlenmesi değil, politikanın dolaylı belirlenmesi sonucu değişmesi sözkonusuydu. Durum böyle olunca, felsefenin anlamı ve tanımı da değişiyordu. Felsefe, Lenin'in söylediği gibi, yıllar boyunca, politik sınıf mücadelesini teori düzeyinde yansıtmıştı. Bunun somutlaşma biçimi, madde konusunda söylenen söz oluyordu. Hayatın özü; madde midir, ruh mudur? Ancak, bu tartışmayı sürdüren felsefe, maddeyi, herhangi bir bilimin maddesi gibi değil, en genel anlamda ele almak zorundadır. Örneğin, fiziğin, kimyanın, «madde» derken ele aldığı somut ve tanımlanmış, belirlenmiş bir nesnedir. Oysa felsefenin «madde» dediği şey, bu biçimde somutlaştırılmaz. Şu halde felsefe «madde vardır» veya «madde yoktur» derken, bilimlerin nesnesi olan maddeyi doğrular ya da yalanlar. Bu durumda felsefe kendi özgül araştırma nesnesi olan bir etkinlik değildir, politikanın teoriye ve teorinin politikaya müdahalesinin gerçekleştiği özgül bir kertedir (instance).

Bu şekilde yeniden-tanımlanan felsefenin, daha önceki «teorik pratiğin teorisi» ile ilgisi kalmaz. «Teorik pratiğin teorisi» tanımı zaten, kaçınılmaz olarak, pozitivist anlayışını getirmektedir. *Lenin ve Felsefe*'nin yayımlanması için mektuplaştığımızda, Althusser olayı şöyle özetlemiştir:

Yayımladığım metinlerin bütününde önemli bir evrim vardır. Bu evrim, *Marx İçin*'deki metinlerden bazıları ile en çok da *Kapitali Okumak*'da kendini gösteren «teorisizm» eleştirisine ilişkindir. Size bu evrimi özetleyecek bir örnek vereyim. *Kapitali Okumak*'da (ve daha önce *Marx İçin*'de) felsefe, «teorik pratiğin teorisi» olarak tanımlanmıştı. Bu formülü şöyle de okuyabiliriz: «bilimlerin bilimi»... *Lenin ve Felsefe*'de, önceki teorizmin özeleştirisi fiilen başlar. Örneğin, felsefe artık «teorik pratiğin teorisi» olarak değil, «teori içinde politika», «teori içinde başka yollardan sürdürülen politika» olarak v.b. tanımlanmaktadır. Bu takviyeli tanımlama artık ister speküla-

dakinden de fazla bir şekilde, öğelerin birbirlerini belirlediğini ve bağladığını düşünürsek, değişime imkân kalmaz. Yani, yapı kusursuz ve eksiksiz bir biçimde kurulur, ama bu eksiksiz yapı içinde **tarihe yer kalmaz**. Oysa, toplumun en önemli özelliğinin tarihî gelişimi olduğunu biliyoruz. Öyleyse, yapıyı tanımlamak için kullandığımız terminoloji, aslında bir şeyi açıklamayan bir **biçimciliğe** mahkûm olacaktır demektir.

Öte yandan, yapıların birbirlerini senkronik biçimde, eşzamanlı belirledikleri, gözden kaçırılmaması gereken bir gerçek. Marksist toplum ve tarih anlayışını, tek-yönlü, çizgisel bir gelişme modeline indirgeyemeyiz. Balibar, bu çaba içinde, ağırlığı senkroniye vermişti. Daha sonraki özelleştirilmesinde o da bu aşırı vurgulamayı dengeledi.

Althusser'in geliştirdiği başka kavramlar da da yapısalcılıkla ilişkiler tesbit edilebilir. Örneğin, Marksizmin «teorik bir anti-hümanizm» olması, bilim ve ideoloji ayrımı gibi tezlerde. Ancak bütün bunları teker teker ele alıp incelemek çok da verimli bir yöntem değil. Çünkü böyle bir mantık ilerleme, kendisi için gerekli referans çerçevesinden yoksun kalacaktır. Bu nedenle, ilk paragrafta sıraladığım soruların sonuncusunu, yani, farklı düşünce sistemleri arasında kurulabilecek ilişkiler sorusunu ilk olarak ele almak, sonradan Marksizm ve yapısalcılık ilişkilerini bu çerçeveye göre değerlendirmek, daha yararlı olacaktır.

DÜŞÜNCE SİSTEMLERİ BİR ARAYA GELEBİLİR Mİ?

Marksizmin, bir başka düşünce sisteminin yararlanıp yararlanamayacağını soruyoruz. Ama bu sorumuz, aslında, bir polemik yakından ilgili. Türkiye'de bizden hoşlanmayanlar var. Türkiye'de teorik tartışma düzeyinin düşük olması alışkanlığıyla, karalamanın kolay yolunu seçiyor ve bizim Althusserci, Althusser'in yapısalcı, dolayısıyla bizim de yapısalcı olduğumuzu söylüyorlar. Bu, başka türlü söylenirse, bizim, Marksizmden farklı bir sisteme göre düşündüğümüzü ileri sürmek demektir. Yani, Marksizmi benimsemiş kimselelere oldukça ağır gelecek bir suçlama.

Bu suçlamadan ötürü paniğe kapılmayız, düşünce sistemleri arasındaki ilişkileri soğukkanlılıkla gözden geçirelim. Yapısalcılı-

ğa gelmeden önce, başka düşünce sistemleriyle ilişkileri var mıdır Marksizmin? En başta Hegel akla geliyor. Hegel'in sistemi, yani idealizmin vardı en yüce doruklardan biri olan bu düşünce, Marksizme ne kadar yakındır? Bize yapısalcı diye karşı çıkanlar, muhtemelen çok yakın olduğunu söyleyecekler. Darwin'i düşünelim. Marx'ın etkilendiği, çok saygı duyduğu, **Kapital**'i adına ithaf etmek istediği bir bilim adamı. Ama, Darwin'in düşünce sistematigi, yani evrimcilik, Marksizme yakın mıdır?

Yalnızca Hegel'in ve Darwin'in adını anmak, Marksizmin kendi dışındaki bazı düşünce sistemleriyle oldukça yakın ilişkiler kurabildiğini, onlardan önemli ölçüde etkilenebildiğini gösteriyor. Ama bu gibi etkilerin varlığından ötürü, Marksist düşüncenin eklektik bir bütün olduğuna inanmıyoruz. Şu halde, kendine hiç benzemeyen sistemlerden aldığı öğeleri kendi sistemine uygun bir biçimde dönüştürebildiğini kabul ediyoruz. Böyleyse, ilke olarak, aynı şeyi yapısalcılık için de geçerli görmemiz gerekir. Şüphesiz, yapısalcılıkta, Marksizm için yararlı öğelerin gerçekten bulunması kaydıyla. Ama aynı şeyi Hegelcilik veya Darwincilik için de söylemeliyiz. Buradan alınmış öğelerin Marksist bütün içinde özümlemlenip özümlemediğini de araştırmalıyız.

Bu ilişki, yalnız Marksizm için sözkonusu değil. Her düşünce, başkalarının içinden doğuyor, doğduktan sonra da, kendinden farklı düşünce akımlarıyla ilişkisini, temasını kesemiyor. Bunlar herkesin bildiği şeyler, ama bu iç içe geçişlerin kuralını, mekanizmasını araştırmak gerekir. Miriam Glucksmann'ın yaptığı bir kademelendirme, bu konuda bize yardımcı olabilir.

Bir teori, tek bir düzeyden oluşmaz. Çeşitli soyutlama düzeyleri vardır. Bir teorinin, örneğin; hipotezleriyle bilgi teorisini, aynı soyutlama ya da genelleme düzeyinde ele alamayız. Glucksmann, böylece, beş düzey ayırıyor:

1) En yüksek soyutlama düzeyinin epistemoloji, yani bilgi teorisi düzeyi olduğunu söylüyor. Dünya hakkında ne gibi bilgiler elde edebiliriz, bilgimizin, nesnel dünyaya karşı ilişkisi nedir?

2) Felsefe ya da genel olarak dünya görüşü. Bıgı sorununun ötesinde, dünyayı kavrayış ve aegenenarış biçimi. Burada, birtakım değerler de sözkonusu olacaktır. Bu genel aunya görüşü, düşünce sisteminin bir başka parçasını oluşturan teorik postülatları biçimlenirir, onları belirler. Bazı postülatlara yer vermemesi ve aynı zamanda bazı başka postülatlara yer vermemesi, aunya görüşüne bağlıdır.

3) Teori düzeyi. Asıl etkin görünen düzey budur. Yanlış olarak, öbür düzeylere özgü ilişkileri de genellikle bu düzeydeymiş gibi görme eğilimindedir. Teori düzeyinde, olayları, olguları açıklayacak temel hipotezler oluşur.

4) Metodoloji. Bir aşağı düzeyde, olayları açıklayacak yöntemlerin tesbitini belirler. Varsayımsal-tümdengelimci yöntem mi, tümevarımcı yöntem mi; öznelci yaklaşım mı, nesnelci yaklaşım mı v.b.?

5) Son olarak, betimleme: yapılmış gözlemlerin, bulunmuş olguların betimlenmesi.

Glucksmann'ın bu düzeyler kademelendirmesi, oldukça akla yakın görünüyor. Aslında bütün bu düzeyler, düşünürün kafasında şematik bir biçimde önceden tasarlanmaz. Biz bu düzeyleri, daha sonra, düşünce sisteminin bitmiş biçimine bakarak tesbit edebiliriz. Ama düşünür kendisi, sistemini oluştururken, bütün bu ayrımlara hiç aldırış etmeyebilir; ya da, en genel düzeyin ilkelerine, araştırmasının daha sonraki bir aşamasında varabilir. İsterseniz, konuyu biraz daha somutlaştırmak için, Marksizme uygulayalım.

En yüksek genelleme düzeyi, epistemoloji dedik. Marksistler arasında bir hayli ihmal edilmiş olmakla birlikte, Marksizmin bir epistemolojisi elbette vardır. Marx bunun üzerinde ayrıntılı olarak durmaz ama, **Grundrisse**'nin girişinde, nesne ile nesnenin bilgisini ayırırken, en gerekli, en özel ayırıcı çizgileri çeker. Teorinin amacı, **gerçek somuta** en yakından tekabül edecek **düşüncede somutu** üretmektir.

Dünya görüşü düzeyine, Marksizmde, diyalektik maddecilik tekabül eder. Diyalektik maddecilik, hayatın yasalarının en genel düzeyde kavranmasıdır. Hareket, çelişki, değişim, dönüşüm, karşıtlık gibi kavramlar bu düzeyde oluşur. Tarihî maddecilik düzeyinde,

teori düzeyine inmişizdir. Burada, toplumu ve tarihi düşüncemizin nesnesi haline getiririz. Ekonominin son kertede belirleyiciliği, sınıf mücadelesinin tarihi hareket ettiren motor oluşu, ekonomi, politika ve ideoloji teorileri, bu düzeye özgüdür.

Metodoloji düzeyine de Marx kendisi değinmiştir. Gene **Grundrisse**'nin giriş bölümünde, soyuttan somuta mı, yoksa somuttan soyuta mı gitmek gerektiğini tartışırken, gerçek yöntemin tümevarım değil tümdengelim olduğunu söylerken, metodolojik ilkeler üzerinde konuşmaktadır. Sonucu düzey ise zaten belli. Ama, Marx, Engels, önce genel sorunları temizlemeye çalıştıkları için, eserleri arasında doğrudan doğruya bu düzeye inenleri görece azdır. Fransa tarihi üstüne yazılan kitaplar, **18 Brumaire, Fransa'da İç Savaş** v.b. bu bölüm içinde sayılabilir.

Bir düşünce sisteminin genel olarak bu düzeylere ayrıldığını tesbit edince, iki ayrı düşünce sistemi arasındaki geçişmeleri daha bilimsel bir tutumla inceleyebiliriz. O zaman, bir sistemden öbürüne ithal edilmiş öğelerin geldikleri yerde özümlemlenip özümlemediklerini, oraya gelişlerinin bir eklektizme yol açıp açmadığını da daha rahat görebiliriz. Ama bu, yalnızca sistemler arası geçişlerle de ilgili değil. Bu düzeyleri karşılaştırarak, sistemin kendi iç tutarlılığı da daha iyi incelenir.

O zaman gözümüze ilk çarpacak özelliklerden biri, herhalde, düzeyler arasında mutlak ve zorunlu bir belirleyicilik bulunmaması olacaktır. Bir başka deyişle, falan sistemin epistemolojik düzeyde doğru, dünya görüşü düzeyinde tartışılır, teori düzeyinde büsbütün yanlış olduğu, falan sistemin epistemolojik ve felsefî düzeylerde yanlış, ama teorik, metodolojik ve betimleyici düzeylerde bir hayli doğru olduğu görülebilir. Böyle kabaca söylenince, belki inandırıcı görünmüyor. Ama yukarıda verdiğimiz örneklere dönelim. Nasıl oluyor da en tutarlı maddeci olmaya çalışan Marksizm, en tutarlı idealizmin kurucusu Hegel'den yararlanabiliyor? Marksizm mi Hegel'i yanlış anlıyor, yoksa Hegel kendisi farkına varmadan maddeci mi? Bu alternatiflerin ikisi de mümkün değil. Öyleyse? Demek ki idealist Hegelciliğin belli bir düzeydeki öğelerini Marksizm kendi içinde özümleyebiliyor. Belli bir düzeydeki diyorum, çünkü bütün düzeylerini

alması mümkün değil. Örneğin, Hegelci epistemoloji kabul edilseydi, Marksizm dediğimiz düşüncenin ortaya çıkması düşünülebilir miydi? Ya da Darwin'in evrimci dünya görüşü, Marksizm'in dünya görüşü ile uzlaştırılabilir mi?

Bunu söylediğimizde, bir şey daha eklememiz gerekli oluyor. Bir düşünce sisteminin bir başka düşünce sisteminden yararlanması olayında, yararlanan sistemin belirli bir düzeyinin ögesi, yararlanan sistemde başka bir düzeyin ögesi oluyor belki de. Hattâ, «belki» değil, zorunluk olarak böyle oluyor diyebiliriz. Çünkü böyle olmasa, mantiken, bir ikinci düşünce sistemine gerek kalmazdı. Marksizm, Hegelcilikle aynı dünya görüşünü paylaşıyor olsa, ayrı bir düşünce sisteminin doğması düşünülemezdi. Ya da, ele alınan özgül alanın somut olguları aynı biçimde yorumlansaydı, böyle bir durum, büyük bir ihtimalle başka düzeylere de ozaşığı on-gerektirirdi —yani, gene iki ayrı sistemin varlığı sözkonusu olmazdı. Şu halde, diyebiliriz ki, kural olarak, bir düşünce sistemi bir başka düşünce sisteminde öğeleri ödünç alırken, bunları, kendi sistemi içinde farklı bir düzeye yerleştirir.

Ama buraya kadar, çok önemli bir noktaya hiç dokunmadık. Farklı bir düşünce sisteminde öğeler, itna edildikleri yere, nasıl bir işleve sahip olurlar? Geldikleri yerdeki işlevlerini mi sürdürürler buraya? Bu da, mantiken düşünülemez bir durumdur. Zaten, öğelerin düzeyi değişir derken, bunun cevabını örtük bir biçimde vermiştik. Aynı düzeyde kalsalar aynı işlevi yerine getirirdi. Farklı bir düzeye yerleştirilmeleri, yeni sistem içinde farklı bir işlev görmeye başladıklarının kanıtıdır.

Düşünce sistemi deyimi de, bu sorunun bir başka örtük cevabı oluyor. Sistem, öğeler arasında belirli bir ilişkiler ağı demektir. Sisteme dışarıdan sokulan öge, bu ilişkilerin işleyişini değiştiriyor, bozuyorsa, sisteme uymamıştır. Bu soyut konuyu, alabildiğine somuta indirelim, futbol üstüne örnekler vererek konuşalım. Diyelim ki belli bir futbol takımı, oyununu belli bir sistem üstüne kurmak istiyor. Çalışmalarını buna göre sürdürüyor. Bu takım, hangi durumda, dışarıdan bir ögeye ihtiyaç duyar? Belli bir işlevi, kendi bünyesindeki öğelerle yeterince yapamadığı zaman, de-

ğil mi? Bu işlev, sözgeleşi, hızlı, delici, yırtıcı bir santrfor olsun. Böyle bir öge takımında yoksa, takım onu transfer edecektir. Oyuncu takıma geldiğinde, sistem kendisini özümleyecek biçimde kurulduğu için, fazla bir uyumsuzluk olmaksızın takıma oturur.

Şimdi bir de, sözkonusu takımın böyle bir oyuncu bulamadığını düşünelim. Hani bir zamanlar, Metin Oktay adında ünlü bir santrfor vardı. Yukarıda söylediğimiz tam tersi özelliklere sahipti. Hızlı değildi, hareketli değildi, ama, ayağına top geçtiğinde çok iyi vurur ve çok gol atardı. Bizim varsayımsal futbol takımı, santrfor olarak Metin Oktay'a yer verirse ne olur? Tabii, sistem işlemez, sürekli aksar. O zaman ne olacak. Bir alternatif, sistemin uyumsuz ögeyi atmasıdır. Yani, Metin Oktay kadro dışı kalır. Ama bir de başka bir alternatif düşünelim. Takım yöneticisi, sistemin henüz tam oturmadığını, bununla iyi sonuç alınamayacağını, oysa Metin gibi bir oyuncunun belli bir gol garantisi olduğunu düşünebilir; Metin'e uygun pas verip gol durumu yaratarak sonuca gitmeye karar verebilir. Bu durumda, Metin ögesi sistem karşısında ağır basmıştır. Oyun ona göre kurulacağı için, baştaki sistem tamamen değişir, yeni bir içerik kazanır. Özellikle şu son durum, «real-politik» haline getirilen Marksizm için açıklayıcı bir örnek olabilir.

«Amiyane» futbol örneğinden, şimdi gene teoriler dünyasına geçelim. Şimdiye kadar, Darwin teorisiyle Marksizmin ilişkisi konusuna birkaç kere değinmiştik. Şimdi de, Darwin teorisinin Malthus'la ilişkisi üstünde biraz duralım. Malthus, bilindiği gibi, bilim dünyasında hiç de saygıdeğer bir yere sahip değildir. Özellikle, Marksistler gözünde, bir bilim adamı değil, bir şarlatandır. Buna karşılık, Darwin, gerek bütün dünyanın, gerekse Marksistlerin (başta Marx olmak üzere) gözünde, son derece şerefli ve büyük bir bilim adamıdır. Ama şimdi Darwin'in, Malthus'a ne gözle baktığını görelim. Darwin, Türlerin Kökeni'nin önsözünde şunları yazıyor: «Bundan sonraki bölümde, dünyadaki bütün organik varlıkların çoğalmalarının yüksek geometrik oranından kaçınılmaz olarak ortaya çıkan Varkalma Mücadelesi ele alınacaktır. Bu, Malthus'un öğretisinin bütün hayvan ve bitki âlemlerine uygulanmasıdır.» Bir borçluluk, bundan daha

Birikim 28 - 29/20

açık bir şekilde belirtilemezdi. Bizim açımızdan çok önemli değil, ama şüpheli nokta bırakmamak için Malthus «öğretisi»nin ne olduğunu kısaca hatırlayalım. Bu bilimsel papaza göre, insan nüfusu geometrik oranda, oysa geçim maddeleri, besinler v.b. aritmetik oranda artıyordu. Bu yüzden bazı insanların açlıktan ölmesi kaçınılmaz bir sonuçtu. İnsanlar arası bu zorlu mücadelede, daha yetenekli olanlar kural olarak varılmayı becerebilecek, yeteneksizler silinecek olduğuna göre, durum, çok da üzücü bir durum sayılmazdı. İşin özüne indiğimizde, onun insanlar âlemi için öne sürdüğü bu tezi hayvan ve bitki âlemlerine uygulamak mantığa sığmaz. Çünkü, gene Malthus'a göre, insanların dışında geçim maddelerinin aritmetik oranda bile çoğalması düşünülemez, dolayısıyla da nüfus fazlası otomatik olarak elenir. Aslında, Darwin de bir uygunsuzluğun farkına varır gibi olur. Daha sonra şunu ekler: «Malthus öğretisinin daha da büyük bir güçle bütün hayvan ve bitki âlemlerine uygulanmasıdır; çünkü burada yapay bir yiyecek artışı da, evlenmekten temkinli kaçınma da olamaz.» Yani, Darwin de, üretimle yiyeceğin artırılabilirliği veya nüfus artışının denetlenebileceği durumları düşünerek Malthus'u insanlar dünyası için pek geçerli bulmuyor; ama Malthus'u, kendisini hiç ilgilendirmeyen bitki ve hayvan dünyası üstüne geçerli bir tez ileri sürmüş bir bilimsel öncü gibi ağrebiliyor. Bayağı paradoksal bir durum. **Otobiyografisi**'nde, Malthus'la ilişkisini biraz daha açıklar Darwin.

Ekim 1833'de, yani sistematik araştırmama başladıktan on beş ay sonra, Malthus'un Nüfus denemesini eğlence kabilinden tesadüfen okudum ve bitkilerle hayvanların huylarını uzun süre gözlemlemiş olmaktan ötürü varılmaya mücadelesini gereğince değerlendirmeye iyice hazırlıklı olduğum için, bu koşullar altında bazı elverişli değişimlerin korunacağını, elverişsiz olanların ise yok olacağını birden kavradım. Bunun sonucu, yeni türlerin oluşumu olacaktı. İşte nihayet çalışmaya yardımcı olacak bir teori bulmuştum...

Bu da yeterince açık bir borç senedi. Şimdi, Malthus'un kendi alanındaki kanıtlanmış yanlışlığını tekrarlamak bizim için önemli

değil. Aslında, Malthus'un bitki ve hayvan dünyaları konusunda geçerli bir şey söylememesi de bizi fazla ilgilendirmiyor. Bizi ilgilendiren, Darwin'in Malthus'dan almış olduğuna inandığı şey; bir başka söyleyişle, Darwin'in, Malthus'u öznelce değerlendirmesi. (Birikim'in önümüzdeki yayın yılı için hazırladığı «Marksist Bilim ve Felsefe» derlemesinde, İtalyan Marksisti Valentino Gerratana, Darwin ile Malthus arasındaki ilişkiyi ayrıntılı biçimde anlatıyor.) Bu öznel değerlendirmeye göre, Darwin teorisi doğrudan doğruya Malthus'dan türemiştir. Bunu söyleyen Darwin, akılsız bir adam olmadığına göre, sözünde bir doğruluk payı bulunmalı. Böylece, farklı düşünce sistemlerinin birbirlerinden etkilenmeleri sorununda, yeni bir durumla karşılaşmış oluyoruz. Yeni bir durum, çünkü, iki sistem arasında bir bağ kurulmaması gerektiğini mantiken açıklayabiliyor, ayrıca, kanıtlayabiliyoruz da. Malthus'un, Darwin'in söyledikleriyle gerçekten ilgisi yoktu. Malthus'un söyledikleri, açıklamak iddiasında oldukları alanı da açıklamıyorlardı. Öte yandan, Darwin'in teorisini kurabilmesi için, Malthus'a hiç ihtiyacı yoktu. Çünkü, teorisinde, Malthus'dan gelmiş hiçbir bilimsel ögeye raslanamaz. Şu halde, zorunlu olarak, bu ilişkinin yanlışlıkla kurulmuş bir ilişki olduğu sonucuna varıyoruz. Ama bunu söylemek de herhangi bir şeyi açıklamıyor. Çünkü ortada, Darwin'in, Malthus'dan aldığına inandığı bir şey var.

Daha önce, düzeyler üzerine söylediklerimize dayanarak girişeceğimiz analizin bu somut örnekte karşılaşacağı özel bir güçlük daha var: Malthus'la Darwin'in açıklamak üzere ele aldıkları alanların farklılığı: biri toplumsal, biri biyolojik. Tabii, bir alandan öbürüne böyle mekanik ilke aktarmaları yapmak kendi başına sakat bir tutum.

Darwin'in otobiyografisinde söylediklerine bakınca, varılmaya mücadelesi kavramı büyük biyoloğun zihninde daha önceden oluşmuştu. Bu kavramı ileriye götürecek bir ilke bulmanın sıkıntısı içindeydi. Malthus, hiç hakkı olmadığı halde, bir raslantı sonucu, ona bu ilkeyi düşündürdü. Bununla da, Malthus'un biyoloji biliminin kurulmasındaki bu önemli ama komik bir raslantıya dayanan rolü sona ermiş oldu. Ama, yukarıdaki gibi düşünsel sistemlerin düzeylerini ayırıp öğelerin geçiş-

Birikim 28 - 29/21

melerine de bu perspektif içinde bakmaya başlayınca, ögenin alınmasının bir yanlışlığa dayalı olup olmaması önemini kaybediyor. Önemli olan, alınan ögenin içine sokulduğu sistemde yerine getireceği işlev; bu da, geldiği yere göre değil, girdiği yere göre belirlenecektir. Dolayısıyla, başlangıçta bu işleve uygun olarak inşa edilmesi ya da edilmemesi ikincil bir sorun olur.

Onun için diyebiliriz ki Darwin, Malthus'da, Malthus'un gerçekte söylemek istediğinden çok, kendi kafasında olan şeyi okudu, kendisi için bir yardımcı hipotez buldu. Bu, otobiyografisinde yazdığı gibi, varkalma mücadelesinin koşullarıyla ilgiliydi. Türlerde değişen özelliklerle değişmeyen özelliklere buradan vardı. Tabii, Malthus'un böyle konularla da hiç ilgisi yoktu. Bütün bunlar söylendikten sonra, Darwin'le Malthus'un düşüncelerinde gerçekten çakışan bir şey olduğunu da belirtmek gerekir. Darwin'in kendisini Malthus'dan esinlenmiş saymasının nedeni, herhalde bu çakışma noktasıydı. Darwin, doğal türler arasında gördüğü varkalma mücadelesinin insanlar dünyası için de **en genel anlamda** geçerli olduğuna inanıyordu. Onun bu özelliğini, Marx, ince bir işlemeyle özetler. Burjuva dünyasının, kendi kargaşası yüzünden, insan toplumunu Hobbes'da v.b. olduğu gibi hep bir hayvanlar dünyası gibi ele aldığını, Darwin'de ise durumun tersine dönüp, hayvanlar dünyasının sivil toplum haline geldiğini söyler. Gerçekten de Darwin, doğal türler arasında gördüğü varkalma mücadelesini (doğayı açıklayan ilkeleri mekanik biçimde topluma da uygulayarak) bütün hayatın en genel yasası olarak kabul etmiştir. İşte bu nedenle, Malthus'u hiç yadırgamadan, bir esin kaynağı gibi görebilmiştir.

Gene aynı çelişik kanıtları nedeniyle, Darwin'in teori düzeyinde, betimleme düzeyinde getirdiği biyolojik açıklamalar büyük ölçüde doğru ve bilimseldir. En önemli yanı, doğanın **tarihiliğini** ispatlamış olmasıdır. Ama bu bilimsel açıklamalar, hiç de bilimsel olmayan bir dünya görüşü ile sağlanabilmiştir (çelişki, Darwin'in doğanın tarihiliğini kanıtlarken, insan toplumunu da doğal bir olay gibi görmesinde). Bu yüzden Marksizm de onun dünya görüşünü kabullenmeden, biyoloji alanındaki buluşlarını kabullenmiştir. Bir başka söyleyiş-

le, Darwin nasıl Malthus'u kendi sistemine göre dönüştürerek kabul etmişse, Marksizm de Darwinciliği kendine göre dönüştürerek benimsemiştir.

Her zaman için mi? Yani, Darwinizm Marksizm içinde kesinlikle Marksistleştirildi, bir anlamda evcilleştirildi mi? Bu da önemli bir soru. Bir düşünce sisteminin bir kere oluştuktan sonra, artık değişmeyeceğini söylemek mümkün değil. Bizzat, Marksizmin tarihi de bunu kanıtıyor. Düşünce sisteminin açık olması, hayatla sürekli karşılıklı ilişki içinde bulunması, en temel ilkelerin de her zaman yeniden yorumlanmasını gerektirir. İşte bu süreç içinde, sistemin bütünsel anlamı değişikliklere uğrayabilir. Bakarsınız, devrimci bir teori olan Marksizm, evrimci bir teoriye dönüştürülmüş. Bu sırada, Marx'ın Darwin'e saygısı, teorik bir gerekçe olarak kullanmış.

DOGMATİZM VE REVİZYONİZM

Teorilerin, düşünce sistemlerinin anlamı değişecek biçimde dönüştürülmesi, daha çok siyasal düzeyin baskısıyla olur. Şüphesiz önderlerin, teorisyenlerin bu işte büyük payı vardır, ama her şey onlarla, kişilikleriyle, öznel niyetleriyle açıklanamaz. Onları aşan güçlerin varlığı da sözkonusudur. Ancak, bu gibi durumlarda, dönemlerde, bazı klişeleşmiş sözler söylenmeye başlanır. Dogmatizmin kötülüklerinden dem vurulur. Teorinin, değişen hayat koşullarını kapsayacak biçimde genişletilmesi gereği anlatılır v.b. Ancak, bizler düşünce sistemlerinin işleyiş kurallarını, değişim mekanizmalarını, bu gibi olaylarda politik durumun rolünü, kişilerin payını ve daha birtakım etmenleri bilimsel bir gözle incelemeye hazır değilsek, işittiğimiz bütün bu sözlerden anlam çıkarmamız güçleşir. Çünkü tartışan taraflar aynı sözlerle tartışır. Herkes dogmatizme karşıdır, gene herkes teorinin saptırılmasını önlemeye çalışmaktadır v.b.

Bir teorinin, bir kere kurulduktan sonra, ne olursa olsun her şeyi açıklayacağını iddia edecek değiliz. Hayat her zaman teorileri aşabilir. Gelgelelim, bir teori, birtakım olguların açıklanmasından ibaret bir şey de değildir. Yani, olgular değişince, örneğin serbest rekabet ortadan kalkınca, serbest rekabet olgularını açıklayan teorinin değişmesi gerekmez. Bir başka söyleyişle, teori, özünde değişmezsiniz kendini yeni koşullara göre yenileme im-

kânlarına sahip olmalıdır. Yukarıdaki soyutlama düzeylerine dönecek olursak, özellikle bilgi teorisi ve dünya görüşü düzeylerinde teori kendini muhafaza ederek, çıkan yeni durumları açıklayacak yeni teorik önermeler, hipotezler üretebilir. Bunlar, daha yüksek iki düzeyle çelişik karakterde olmamalıdır. Bu türden hipotezler üretilebilirse, uygun metodoloji de bulunur ve açıklanması istenen yeni alan, buradaki yeni olay ve olgular betimlenebilir. Marx'ın tümdengelim yöntemine öncelik tanınması, bu bakımdan çok doğrudur. Teorik yenileme, olguların betimlenme düzeyinden başlamaz. Bunu yaptığımızda bayağı bir ampirizmden kendimizi kurtaramayız. Akıl yürütmeye gene temel postülarımızdan başlamamız gerekir.

Öyle sanıyorum ki, dogmatizmin de, revizyonizmin de kökenlerini, bu analitik yaklaşım içinde tesbit edebiliriz. Dogmatizm, bilgi teorisi ve dünya görüşü düzeyleri gibi, hipotezlerden oluşan teori düzeyinin de değiştirilmemesinden yanadır. Bu durumda, tabii, betimleme düzeyi de değişmez. Dolayısıyla düşünce sistemi, hayatın getirdiği yeni sorunlara cevap bulamaz, yeni olguları açıklayamaz olur. Ama bu da böyle sürüp gidemeyeceğine göre, zamanla, bu sefer tersinden bir süreç içinde, yani gene ampirik düzeyden başlanarak, temel hipotezler düzeltilmeye, «revize edilmeye» başlanır.

Bir basit örnek verelim. Leninist tez, politik mücadeleye, politik düzeye verdiği öncelik tanımlanır. Lenin, komünizmi tanımlamak için, «sosyalizm artı elektrik» demişti. Nâzım, Türkiye üstüne yazdığı ajitativ bir şiirde ülkenin iki ihtiyacının «elektrik ve buhar» olduğunu söyler. Elektrik olsun, buhar olsun, özünde ekonomiyi ilgilendiren nesnelere. Ama, Lenin ve Nâzım'ın bunları söyledikleri dönemde, bunların elde edilmesi, şiddetli politik mücadeleyi gerektiriyordu. Bunları somut talep olarak ileri sürmek, öncelikle politik bir davranıştı. Bugünün Türkiyesinde «her köye elektrik» gibi bir slogan tuttursanız, aynı işi yapmış olur musunuz? Aslında, Bozbeyli'sinden Türkes'ine kadar herkesin söylediği sözlerden farklı bir şey söylemiş olmazsınız. Yaptığınız iş, en bayağısından bir ekonomizmdir. İki dönem arasındaki farklılık, hayatın değişmesiyle ortaya çıkmıştır. Dogmatizm, burada,

Lenin «elektrik artı sosyalizm» dedi diye buna benzer sloganlardan vazgeçmemek için diretmektir. Ama bunu ısrarla yaptığınızda, Lenin'in «politik mücadeleye öncelik» tezini haliyle yadsımış olursunuz, yani, Lenin'i «revize edersiniz».

Dogmatizm dediğimiz şey, daha yukarı soyutlama düzeylerinin ilkelerini koruma amacıyla hipotezleri ve buna bağlı olarak alan-betimlemesini değiştirmeye yanaşmamak şeklinde tanımlanabilirse, revizyonizm de, betimleme alanındaki olguların değişiminden yola çıkarak, yeni hipotezlerini, en üst soyutlama düzeyleri uyarınca değil, en alt düzeydeki olgular uyarınca üretmeye başlar ve sonuçta, doğal olarak, dünya görüşünün kendisini de değiştirmiş olur.

Revizyonist eğilim ilk ortaya çıktığında, dogmatizmin karşıtı gibi görünür. Kendi istediği doğrultuda değişimleri kabul ettirebilmek için, başlangıçta bu anti-dogmatik tavır benimsemesi doğaldır. Ama düşünce sisteminin sorunsalı bir kere istediği doğrultuda değişince, bu yeni sorunsala, aynı dogmatik katılıkla sarılır. Sözkonusu değişimin, teorinin gerçek özü gereği olduğunu ileri sürdüğü için, yapılan revizyonu teorinin yerine koymakta güçlük çekmez. Böylece dogmatik tutum nasıl sonunda revizyonizme dönüşüyorsa, revizyonizm de sonunda dogmatizme dönüşür.

Bu türden tartışmalar her gün çevremizde sürüp gidiyor. Söylediklerimiz, siyasî yanı olan bütün düşünce sistemleri için geçerli olmakla birlikte, tabii bizi en yakından ilgilendiren sorun, Marksizmin kendisi. Marksizm tarihine baktığımızda, teori üzerine bu gibi çekişmelerin hiçbir zaman eksik olmadığını görebiliyoruz. Çoğu zaman, tartışmalar bizim boyumuzu aşılıyor, kimin haklı, kimin haksız olduğuna karar verebilmekte güçlük çekiyoruz. Bu durumda en çok benimsenen tavır, taraflardan birinin haklı olduğuna peşin peşin karar verip kafamızı fazla yormamak. Haklılığa karar verişimizde çeşitli etmenler rol oynayabiliyor. Kişisel dostluklarımız, güvenlerimiz. Ya da kendimize tasarladığımız hayatla, haklı bulduğumuz görüşün bize empoze edecekleri arasında teşhis ettiğimiz uygunluk, buna benzer başka şeyler. Bunlar, kişisel, her kişide ayrı ayrı araştırılacak konular. Ama bunlar kadar önemli bir başka sorun var. Bu

da, sözkonusu tartışmaların kendiliğinden belli bir mistik perde yaratması. İşin içinde olmayanların, bu perdeyi kolay kolay ayırıp, arında olup biteni görememeleri. Bu durum, doğrudan doğruya, bilginin üretimi konusunda bilgi yetersizliğimizden ileri geliyor. Kendi teorik formasyonumuzun, varolan teorik tartışmayı kavrayacak yeterlikte olmadığına inandığımız için, yukarıda söylediğim türden kişisel rahatlatma yollarıyla beynimizi başkalarına emanet ediyoruz. Politik hareketlerdeki alışlagelmiş «tavan/tabana» ayrımı sosyalist hareket içinde de giderilmediği ölçüde, «taban»ın bu teslimiyetçiliği, «tavan»ın işine geliyor elbette. Ama «taban»ın «tavan»a böyle imanla bağlanması süreci değişmedikçe, bunu bir hareketten bir örgüte, bir örgütten bir topluma genişlettiğimiz zaman da, teori üzerinde kitlelerin gerçek denetiminden söz edilemez. Denetimin sağlanması için gerekli ilk şeylerden biri ise, **bilgidir**.

Sorunsal kavramının önemi burada ortaya çıkıyor. Düşünce sistemini değişik düzeyleriyle birlikte görmeye çalışmamızın amacı da, gene bu. Bir teoriyi, şekilsiz bir önermeler yığını halinde gördüğümüz sürece, bu önermelerin birbirlerine nasıl bağlandığını da çözemeyiz. Hele, sistemimizin kendi içinde, «her şey koşullara göre belirlenir» gibi ilkeler de varsa, duruma hâkim olmak büsbütün güçleşir. Değişen koşulların ne olduğu, bunlara karşılık teoride neyin yerine neyin konacağı, sürekli olarak tepemizden belirlenir. Teori böyle karışıkça, özünde yanlış, ama bu tür umutsuzluğun ürünü olan «pratikçilik» eğilimi güç kazanır. Teori şematikleştirilir, daha doğrusu ikiye ayrılır. Bir, yukarıdakilerin işleri yönetmek için uyguladıkları teori, bir de, kitleye anlatılan «kitle teorisi» vardır. İşte bu sloganlaşmış teori taklidiyle, kitle şu ya da bu «pratiğe», şu ya da bu «eyleme» sürülür, seferber edilir.

Bu konu üstüne söylenecek çok şey var. Ama bu sözü uzatırsak, başlangıçtaki konumuzdan iyice uzaklaşmış olacağız. Şimdi, Marksizm ile yapısalcılığın, birbirlerinden öge alış verişinde bulunabilecek nitelikte sistemler olup olmadıklarını araştıralım. Aslında, bu gibi teorik alış verişler, en umulmadık sistemler arasında da olabilir. Bir alış verişin sözkonusu olması için, sistemlerin birbirlerine ya-

kın olmaları zorunlu değildir; hattâ, yakın olmayan sistemlerde alış veriş daha sık raslanır bir olgudur.

Marksizm kurulduğundan beri, kendi dışındaki düşünce sistemlerinden öğeler aldığı söylendi. Belki sıkça söylendiği için, herkesin de rahatlıkla kabullendiği bir durum bu. Ama bunun da temelinde dogmatik bir tutum yatıyor. Marx, idealist Hegel'den, burjuva iktisatçıları olan Ricardo veya Smith'den, evrimci Darwin'den yararlandığını kendisi söylüyor. Bunu, doğal karşılıyoruz. Ama bir başka Marksist gelse, filanca düşünce akımından yararlandığını söylese, doğrudan doğruya ilkedeki yanlış bir durumla karşılaşmış gibi davranıyoruz. Bu, en azından çelişik bir tutum. Yararlanılan şeyin gerçekten yararlanılabilir olup olmadığını, ayrıca, yararlanma dediğimiz süreç içinde alınan öğelerin kendi sistemimize gerçekten uyup uymadığını araştırma zahmetine girmeden karşı çıkmak, dogmatizmin ta kendisi. Hele bunun yanısıra, kendi uygun gördüğümüz, doğru bulduğumuz bir yığın ilke de gene çeşitli politik baskılarla Marksizme sonradan sokulmuş ilkelere, o zaman dogmatizmin yanında kötü niyet de var demektir.

Yapısalcılığın nasıl bir düşünce sistemi olduğunu bu sayının çeşitli tanıtma yazılarında, kendi görebildiğimiz kadarıyla anlatmaya çalıştık. Sistem olarak, Marksizmin yararlanamayacağı özelliklerinin ağır bastığını göstermeye çalıştık. Bunlara dayanarak, düpedüz, «Marksizmin yapısalcılıktan alacağı bir şey yoktur.» da diyebilirdik. Ama bizce sorun sadece yapısalcılık değil. Genel bir sorunu tartışıyoruz. Yapısalcılıktan daha geçerli bir düşünce sistemiyle de karşılaşabiliriz. O zaman, karşımıza çıkan bu bize yabancı sistem karşısında ne yapacağız? Şimdiye kadar yapılanı mı? Özellikle teknolojik alanda, Marksizmden farklı temellerden yola çıkan, asıl uygulama alanında tartışılmaz bir başarı kazanan, ama kendisinden çıkarılan felsefi sonuçları bakımından gene Marksizmle çelişen bilimsel teoriler var. Bunlar, örneğin kibernetik gibi şeyler. Böyle durumlarda, sosyalistler, bu sistemleri teknik düzeyde alıp uyguluyor, yani bu düzeydeki nimetlerinden yararlanıyor, ama teorik temelleri ve sonuçları yokmuş gibi hareket ediyorlar. Oysa biz, Marksizmin doğruluğunu, en genel anlamda doğruluğunu, bu

gibi teoriler karşısında da sınınamaktan korkmamalıyız. Teoride dogmatik, uygulamada revizyonist olmamalıyız.

YAPISALCILIK

A. Epistemoloji Düzeyi

Yapısalcılığı düşünce sistemlerinin soyutlama düzeylerinde incelersek, epistemolojik düzeyde, kaçınılmaz olarak bir «bilgi/bilgi nesnesi» özdeşliğine yöneldiğini görüyoruz. Bu özdeşliğin, fizyolojik gerekçelerle kurulması da, temelindeki idealist anlayışı değiştirmiyor. Bu nedenle, epistemolojik düzeyde Marksizm ile yapısalcılık arasında bir yakınlık bulmak mümkün değildir.

Burada bir noktaya işaret etmeliyim. Yanlış bir bilgi teorisinden yola çıkan bir sistem, kısmî de olsa, doğru açıklamalara nasıl varabilir? Bu soru ister istemez akla geliyor. Yazının daha önceki bölümlerinde teorilerin, teorisyenin zihninde böyle kademe kademe kurulmadığını, düzeyler arasındaki ilişkiyi şematikleştirmememiz gerektiğini söylemiştim. Özellikle epistemoloji, çok zaman, bütün bir teorik oluşumun en son varılan basamağı olur. Marx kendisi de, ancak **Grundrisse** üstüne çalışırken bilgi teorisi konusunda birkaç dolgun cümle söyleme gereğini duymuştu. Ama, o zamana kadarki incelemelerinde herhangi bir epistemolojik tutarlılık yok muydu? Şüphesiz vardı, ama sistemleşmiş ve kuralları belirlenmiş durumda değildi. Daha çok, işlek durumda (İngilizce'de «operational» diyebiliriz) bir epistemolojiydi.

Özellikle yeni bilimsel/teorik sorunsalların kurucuları, bu durumla karşılaşır. Buldukları şey yeni olduğu için, eldeki malzemede bu yeni buluşun kavramları da yoktur. Galileo da, yepyeni buluşunu Platoncu terimlerle açıklamaya çalışmıştı. Bu, Marx'ın kendi diyalogunu anlatabilmek için Hegel'e büyük ölçüde yaslanmasına paralel bir olaydır.

Ama Marx'ın **Grundrisse**'de söyledikleri, az da olsa, bize önemli ipuçları veriyor. Bir başka söyleyişle, Marx'ın kendi epistemolojisi üstüne söyledikleri, gerçekten izlemiş olduğu yöntemle çıkıyor. Bazan böyle de olmaz. Örneğin, Gramsci'de gördüğümüz epistemolojik ilkeler, bizce, yanlıştır. Ama Gramsci politikayı bilimleştirmek konusunda, çağının en önemli doğrularını bulan ve söyleyen adam-

dı. Bu da, epistemolojik düzeyle teorik düzey arasında her zaman dolaysız ilişki kurmanın sakıncasını gösteren bir örnek. Şüphesiz benim burada söylediklerim çok eksik ve henüz yeni konular oldukları için, daha ilerisini önecek durumda da değilim. Ama konunun mutlaka daha derinden araştırılması gerekiyor.

Lévi - Strauss'da da, epistemoloji dediğimizde, kendi ağzından çıkmış sözlerle belirleyebileceğimiz sistem, düşünürün son zamanlarda vardığı noktaları gösterir. Bir başka söyleyişle, Lévi - Strauss teorik düzeydeki bulgularını genelleştirerek böyle bir bilgi teorisini formülendirmiştir. Ama bizce, aynı teorik bulgular, bir başka biçimde de genelleştirilebilir; daha doğrusu, bir başka biçimde genelleştirilmeleri gerekirdi.

B. Dünya Görüşü

Bu düzeyde yapılacak bir karşılaştırma da, Marksizm ile yapısalcılığın birbirlerine aykırı sistemler olduğunu ortaya koyacaktır. Yapısalcılık insanı statikleştirir. İnsan, değiştirmesi elinde olmayan bir yapının içindedir her zaman. Yapısalcı bir biçimde düşündüğü zaman, bazı şeyleri anlayabilir, bilebilir ama, yapısalcılığın sözlüğünde dönüştürme gibi kavram yoktur. Bu kavramın yokluğu, yapısalcılığın yapı kavramıyla Marksizmin yapı kavramı arasındaki farkı belirler. Marksizm yapıyı dönüştürmeyi öngördüğü için, yapıyı mutlaklaştırmaz. Yapı, toplumun bir fenomenidir. Yapısalcılık ise, statik bir dünya görüşü olmaya doğru kaydıkça, yapıyı doğaya ve insan bilincine yerleştirmiş, toplumsal yapıyı bunların bir yansıması haline getirmiştir. Daha önceki yazılarda gösterdiğimiz, Hegelci, Kantçı tavırlarıyla, idealist düşünce çizgisi içinde yer alır yapısalcılık. Bu niteliğiyle, dünya görüşü düzeyinde de Marksizmle uzlaşması veya benzeşmesi imkânsızdır.

C. Teorik Hipotezler Düzeyi

Bu düzeye geldiğimizde, daha önceki düzeylere göre daha fazla kesişme noktası tesbit edebiliriz. Yapısalcılık, bir kere, Marksizmle birlikte bazı düşünce akımlarına karşı tavır almaktadır: evrimcilik, işlevselcilik, ampirizm, doğacılık gibi. Gerçi bu tavırlarını sonuna kadar aynı tutarlılık içinde sürdürmemektedir,

ama bir başlangıç noktası olarak bunlar belli bir ortaklığa imkân verir.

İkinci önemli nokta, dilbilimin bir bilim haline gelmesidir. Her bilim gibi, bunun da felsefî temelleri, epistemolojik temelleri var şüphesiz. Bunlar, yanlış olabilir, zorlama olabilir. Ama bu temellerin yanlışlığından ötürü, ortaya çıkan bilimsel açıklama biçiminin yanlış olması gerekmez. Darwin'in, Newton'un da bu düzeydeki ilkeleri yanlıştı, ama kendi alanlarını doğru açıklayabildiler. Aynı durumu, Saussure'den bu yana yapısalci dilbilimde de görüyoruz. İşin genel çatısı ele alındığında, nesnelere bilimsel bir biçimde açıklayabiliyorlar. Bu şekilde oluşmuş her bilim, Marksizm için de geçerli olmak durumundadır. Tersine, gülmeye değer olurdu. Lavoisier topluma bakarken Marksizme yakın bir tutum benimsemiş diye, Lavoisier'in kimya açıklamalarını yadsımaya benzer bu.

Ama dilbilimin bilimsel bir disiplin olarak kurulmasının önemi yalnız kendisiyle sınırlı değil. Dil, ideoloji ile çok yakın bir ilişki içinde olduğu için, dilbilimsel açıklamalar ideolojiyi daha iyi anlamamıza yardımcı oluyorlar. Marksist teorinin bir hayli ihmal ettiği, bu ihmalin kötü sonuçlarının yeni yeni kendilerini duyurmaya başladığı bir düzeydir ideolojik düzey. En azından, bir teorik sistemi düzeylere ayırmaya, revizyonizmin, dogmatizmin ne olduğunu, ideolojik yapının kendi kuralları içinde sormaya daha yeni başlıyoruz, bu yazı da bunun bir kanıtı. İşte yapısalci dilbilim, bu konulara ışık tutabilir. Tabii, buradan aldığımız öğeleri Marksist sistemin öğelerine dönüştürebilmemiz koşuluyla.

Antropoloji denilen bilim dalının da burada dolaysız katkısı var. Nice yıldır, nice yüzyıldır, belli bir uygarlık merkezinin oluşturduğu ideolojik yapı içinde düşünmeye alışmışız. Bu ideolojiyi, doğal ve evrensel sayma eğilimindeyiz. Başka türlü düşünce biçimlerinin olabileceğini yakın zamana kadar aklımıza getirmemişiz; hattâ şimdi bile, bizimkine yabancı bir ideolojiyi, bizim terimlerimiz değil, kendi terimleri içinde anlamakta güçlük çekiyoruz. İşte antropoloji, ilkel toplumları incelerken, bize hem yabancı, hem de o kadar yabancı olmayan bir dünyayı açıyor. Bu «yabancılığı»

incelerken, kendimizde olup da görmediğimiz bazı şeyleri de daha iyi kavrayabiliyoruz.

Antropoloji, ideolojik mekanizmaları ve bunların belirleyicilerini, şimdiye kadar alışık olduğumuzdan çok daha geniş bir alan içinde gösteriyor. Şüphesiz, yalnızca ideolojik mekanizmaları değil. Aynı zamanda bambaşka toplum biçimlerini önümüze sererek, toplumsal mekanizmaların işleyişi üstüne bilgilerimizi zenginleştiriyor. Bütün bu çalışmalarda, önceki okullara oranla yapısalcılığın belirgin üstünlükleri var.

Gene daha önceki yazılarda belirttiğimiz gibi, yapısalcılığın bu gibi bulgularını, yapısalci sorunsal içindeki durumlarında bırakamayız. Bunları görmezden gelmek ne kadar yanlışsa, başka biri bizim için kolaylık yapmış, yeni bilgiler vermiş diye, bu bilgileri eleştirmeden alıp kullanmak da o kadar yanlış. En basit bir örnek, Lévi - Strauss'un, burjuva toplumsal bilimlerinin ayrılığı ilkesini savunması. Böylece toplumsal antropoloji, sosyoloji, tarih, v.b. ile bağımsız bir disiplin olarak kalıyor. Oysa bizce bunların hepsi tarihî maddeciliğin kapsamına giren şeylerdir. Birbirinden ayrı kurallarla işleyen aynı toplumsal bilim dalları olamaz. İlkel toplumda alienin egemenliği gibi konularda da, Marksist yaklaşımın yapısalci yaklaşımdan farklılığını belirttik. Aslında, bu ilkeler Marksizm içinde özümledikten sonra, yapısalcılıkla süregiden bir ilişkiden söz etmenin de bir anlamı kalmıyor. Geçmişten bir örnek var: Marx, Darwin'i alıp kendi sistemi içinde özümledikten sonra, Marksizmin Darwincilik ile bir ilintisi kalmadı. Darwincilik de, «Toplumsal Darwincilik» gibi doğrudan doğruya gerici biçimlere girerek kendini sürdürdü. Aynı ilişkiyi yapısalcılık için de düşünebiliriz.

Yeniden özetleyecek olursak: yapısalcılık, politik mücadelenin önceliği karşısında ikincil gibi görünen, dolayısıyla Marksistlerin pek fazla el atmaya vakit bulamadıkları alanlarda yeşerdi. Ama burada oldukça bilimsel bir disiplin oluşunca, Marksistleri de yakından ilgilendiren alanlarda bu gibi çalışmaların önemi anlaşıldı. Bu nedenle, bazı Marksistlerde, başlangıcında hayli radikal bir çıkışı olan yapısalcılığa karşı belli bir ilgi görüldü. Bu, bizce doğal ve doğru tartıldığında, yararlı bir eği-

limdir. Yararlı derken, kendi dışındaki düşünce sistemlerine karşı Marksizmin dönüştürücü gücünü düşünüyoruz. Yapısalcılığın belirli konularda buldukları şeyleri, Marksizm, kendi sistemi içine katabilir ve özümleyebilir.

ALTHUSSER VE YAPISALCILIK

Böylece baştaki sorumuza dönmüş olduk: bütün bu söylenenler ışığında, Althusser ve hüccesinin yapısalcılık karşısındaki durumu nasıl değerlendirilebilir? Althusser'in önerdiği sistemde, yapısalcılıktan alınma öğeler olduğunu kabul etmiştik. Ama Althusser, Marksizmden yola çıkmıştı. Şimdi, Althusser bu öğeleri Marksist bir bütünün parçaları haline getirebildi mi, yoksa, bu öğeler Althusser'in teorisini yapısalci bir bütünlüğe mi dönüştürdüler (as futbolcunun, girdiği takımın sistemini değiştirmesi gibi)?

Bizce bu bir hayli karmaşık bir ilişkidir. Yolun başındayken, yapısalci öğelerin tam olarak özümlediğini söylemek mümkün değil. Zaten ortada bir **Özeleştirme** var ve her ne kadar burada yanlışlık yapısalcılığa bağlanmıyorsa da, bizce yapısalcılığın etkisi küçümsenemez. Ama şimdi, **Özeleştirme**'den sonra durum nedir? Arınma tamamlandı mı, yoksa ters yönde belirleyici öğeler hâlâ var mı?

Benim kişisel kanım, yapısalci öğelerin Althusser sistematizminden büyük ölçüde atıldığı yolunda. Bunda, grubun sakıncaları kendi görmesiyle birlikte, dıştan gelen iyi niyetli eleştirilerin de payı bulunmalı. Örneğin, Birikim'in çıkardığı **Kapitalist Devlet** kitabında Laclau'nun söyledikleri, iyi niyetli olmakla sertliğinden bir şey kaybetmeyen, çok sağlam bir eleştiri örneğiydi. Althusser'in Özeleştirisinden sonra, grupta dağılmalar oldu. Örneğin, İngiltere'de yayımlanan **Theoretical Practice** (Teorik Pratik) adlı dergi, «teorik pratiğin» bir kavram olarak yadsınmasıyla, garip bir duruma düştü. Bu dergide etkin olan Hindess ve Hirst, Althusser'in eski tavrının abartılmış bir versiyonunu geliştirmekteler. Bu teoride tarihin gerçekten hiçbir yeri kalmadığını görünce, yapısalci yaklaşımın Marksizmden tarih kavramını iteceğini söylemekte haklı olduğumuzu daha iyi anlıyoruz.

Daha önceki bir yazımda da söylemiştim. Althusser'i teorik yolunun sonuna varmış bir

düşünür gibi görmüyorum. Bunu, burada biraz daha ayrıntılı anlatmaya çalışacağım. Yapısalcılıkla ilgili olarak, önemli olan, sorunun tesbit edilmiş olması. Bütün etkiler bir anda silinip atılmayabilir, ama teşhis edilen bozukluğun üzerine gidilmeye başlanması, belirleyici adımdır. Althusser'e yakın yazarlarda, yapısalci eğilim belki hâlâ gözlemlenebiliyor. Örneğin, Poulantzas'ın emperyalizm teorileri. Poulantzas, emperyalizmi, kapitalizmin yapısının tarih içinde aldığı değişik biçimler olarak açıklamakta. Bu, bir **işsel-yapısal** tanımlama tarzı. Bir konuşmamızda Asaf Savaş Akat'ın ileri sürdüğü bir sakıncası var bu tutumun. Sosyalist sistemin ortaya çıktığı bir dünyada, emperyalizmi yalnız içinden tanımlayabilir miyiz? Bunun aynı zamanda bir askerî-politik savunma sistemi olması, sözkonusu yapıda nice «yapısal» değişiklik getirecektir. Şimdi, Poulantzas'da emperyalizmi politik düzeyin belirleyiciliği ile açıklama çabasını görmüyor değiliz; böyle olması iyi şüphesiz. Ama gerekçe olarak, daha çok tekellerin yapısını getiriyor. Yani, gene işsel bir belirlenme. Sistemin sosyalizmle somut karşılaşma biçimlerine hemen hiç değinmiyor; en azından yapıyı açıklayan etmenler olarak almıyor bunları. Düşününce, böyle bir eğilimde, yapısalcılığın, toplumu dilsel analogiden yola çıkan, «kendi içine kapalı sistem» gibi tanımlama özelliğinin payı olup olmadığı aklı geliyor. İşte bu nedenle, Althusser'de veya ona yakın düşünenlerde, yapısalcılığın kesinlikle aşıldığını söylemekten çekiniyorum. Ama bu yolda önemli dönemin dönüldüğü söylenebilir sanıyorum.

YAPISAL NEDENSELLİK

Althusser'e düşmanca bakanlar, onu yapısalcılıkla suçlama fırsatını elden kaçırmamak için, değişen bir şey olmadığını görüşünü savunuyorlar. Örneğin, «yapısal nedensellik» gibi bir kavramı, yapısalcılığın kanıtı gibi görüyorlar. Oysa bu, bence, Marksizmde zaten bulunan bir kavramdır. Yapısalci «senkroni» anlayışına sokulması gerekmez. Teleolojik nedenselliği zaten kabul edemeyeceğimize göre, yapısal nedenselliği de «yapısalci» olduğu korkusuyla terkedersek, geriye kaçma maddeciliğın mekanik nedenselliği dışında bir şey kalmaz. Bunu da, Marksist toplumsal bütün

anlayışıyla uzlaştırmak imkânsızdır. Ama, ekonomizmle belki uzlaştırebilirsiniz. Şöyle ki, belirleyici, altyapıdır. Burada bir oluşum, zincirleme tepkiler doğurarak bütün üstyapıya yayılır. Bu mekanik, çizgisel nedensellik anlayışı, daha işin başında, Marksizmin «altyapı/üstyapı», «ekonomik/politik/ideolojik düzeyler» teorisiyle çelişir. Engels'in mektuplarında belirttiği gibi, bu ayrımların nedeni, toplumun çizgisel determinizmle açıklanamamasıdır. Düzeylerin görece özerkliği, Marksizmin toplum bilimine getirdiği özgün anlayış; bunu söylediğimiz anda ise, yapısal nedenselliği örtük olarak önermiş oluyoruz. Çünkü artık sadece tek merkezden bütüne yayılan etkiler sözkonusu olmayacaktır. Daha doğrusu, **merkez** olmayacaktır. Son kertede ekonominin belirlediği bütünde, düzeyler arası karşılıklı belirleme sözkonusudur. Bu belirleme, her düzeyin kendi etkilerini kronolojik olarak geleceğe atmasıyla oluşmaz sadece; aynı zamanda, belirli bir soyutlanmış anda, mekân içinde yaygın olarak öteki düzeylere de etkilerini iletir.

Yapısalcılığın senkronisine gelince, buradaki egemen özellik, herhangi bir egemen veya belirleyici yapının yokluğu. Bu da, merkez-siz bir bütün. Ama merkezsizliğin işlevi burada yapıların homojenliğini açıklamak oluyor. Çünkü, yapısalılıkta, daha önce gördüğümüz gibi, her yapı bir başkasına **tercüme edilebilir**. Dil ideolojiye, ideoloji aile yapısına, aile yapısı mal ve hizmetlerin dolaşımına v.b. Bu tercüme işlemine herhangi bir yapıdan başlayabilirsiniz. Belirleyici olarak ele almanız gereken bir düzey veya etkinlik yoktur. İşte bu durum, tarihi ilke olarak yapıdan siler. Çünkü homojenlikte, tarihi ilerletecek olan çelişki ortadan kalkar. Lévi-Strauss yapıyı görülen gerçekliğin derininde aramakla, muhtemel çelişkiyi de görünen yüzeye bırakmış, belirleyici derin gerçeklik düzeyinde ise, değişmez bir yapıyı benimsemiştir. Bu nedenle, yapısalılık, kendi senkronik nedenselliğiyle yetinir. Tarih, senkroninin ilerlemesinden ibarettir. Tıpkı Hegel'deki gibi, tarih, kendisi için önceden hazırlanmış kanaldan akıp gider. Evrimciliğe karşı çıkan yapısalılık, kurduğu toplumsal bütünün senkronik kalıplaşmışlığı nedeniyle, sonunda, bir tür evrimcilikte nihayet bulur. Marksizm ise, yapısal nedensellik gibi kavramları sayesinde kendini bu dönüşümden korur.

TEORİK ANTI - HÜMANİZM

Althusser, **Marx İçin** kitabına aldığı bir makalesinde, Marksizmin teorik bir anti-hümanizm olduğunu söylüyordu. Bu makalenin başına Marx'dan şöyle bir alıntı koymuştu: «Benim analitik yöntemim insandan değil, ekonomik olarak verilmiş toplumsal dönemden başlar.» Buydu Althusser'in «teorik anti-hümanizmden» kastı. Tarihe, tarihin öznesi olduğunu varsaydığımız genel bir insan kavramından bakamayız. Çünkü bu insan, içinde bulunduğu toplumsal bütün tarafından belirlenmiştir. İnsanı toplumsal belirlenmelerinden soyduğumuzda, geriye ya büyük ölçüde biyolojik ya da büyük ölçüde felsefi bir yaratık kalır. Oysa, böyle bir yaratığa, tarihin hiçbir döneminde raslanmamıştır. Dolayısıyla, tarihin, insan özünün yeniden insana kazandırılması diye özetlenebilecek bir nihai ereği yoktur. Althusser, «insan-özne» kavramının Marksizme aykırılığını göstermek için, insan tarihinin insanla başlamadığını, insanın doğanın bir ürünü olduğunu, diyalektik maddecilik/tarihî maddecilik ayrımının bu yüzden zorunlu görüldüğünü anlatır.

Bütün bunlar benim katıldığım görüşler; başkalarının da kolay kolay karşı çıkamayacağı tezler. Ama Althusser'in bu çıkışını ilk yaptığı sıralarda, onu okuyanları kuşkuya düşüren başka konular vardı. Daha önce başka yerlerde, bu arada **Lenin ve Felsefe**'ye eklediğim girişte belirtmeye çalıştığım gibi, bunlar, daha çok Stalinizm sorunu çevresinde odaklaşan kaygılardı. Althusser, Marx'ın gençlik dönemi eserlerinin Hegel ve Feuerbach etkisinde olduğunu, bu metinlerde görülen hümanist öğelerin gerçek bilimsel Marksizmle ilgisi olamayacağını savunuyordu. Bu metinlerin basılması, Stalin döneminde durdurulmuştu. Stalin de, sözde olmasa bile eyleminde, açıkça anti-hümanistti. Şu halde, Althusser bu çıkışını yaparken, Stalinizmin teorik savunmasını mı üstleniyordu?

Bu arada, yapısalılık etkisi de tekrar akla gelebilir. Yapısalcılıkta, insanın bilincine varamadığı nesnel yapılara göre düşündüğü ve davrandığı söyleniyor. Althusser ise, bilimselin dışında «ideolojik» diye nitelendirdiği, belirli bir yapı içinde gündelik hayatın dolaysız ilişkilerinden türeyen ve gerçekliği örten bir

düşünce tarzından söz ediyor. Üstelik, sosyalist topluma geçişten sonra da bu düşünce tarzının ortadan kalkmayacağını ileri sürüyor. Bu, insanın yabancılaşmalarının ortadan kalkmayacağı şeklinde mi yorumlanır? Dolayısıyla, gene Stalinizm mi savunulmuş olur? Son olarak, insanın düşüncesi nesnel yapı içinde belirlenir, öz de bu yapıya göre oluşur demek, belirli bir «teknolojizm»i getirmez mi? Bilimle ideoloji arasında bir ayrım üstünde ısrar etmek, belirli bir «bilimcilik» anlayışı getirmez mi? Bütün bunlar, Stalin'in olanca ağırlığı üretici güçlerin gelişmesi üstüne bindiren Marksizm yorumuyla çakışmaz mı? Sonuçta, «bilim»le hareket eden «yönetici seçkinler» ve «ideoloji» ile hareket eden «kitle» anlayışına varılmaz mı?

Althusser'in söyledikleri bu Stalinizm ve dogmatizm korkusu olmadan teker teker ele alınsa, belki daha rahatça kabul edilebilirdi. Çünkü bunlar zaten Althusser'in kendi söylediği şeyler olmaktan çok, Marksist metinlerde yazılmış sözlerdi. Althusser'in yaptığı belirli şeyleri öne çıkarmak, vurgulamaktan ibaretti. Çünkü zaten en titiz çabası, getirdiği sistemi Marksist metinlerle doğrulamaktı. Bir eleştirelilik vardı teorik çabasında, ama içsel bir eleştiriydi bu: bugünün Marksizmi ile klasik Marksist metinler arasında kuruyordu eleştirel ilişkiyi. Buna itiraz eden ve dıştan eleştireliliğin daha doğru olduğunu, bugünün dış gerçekliğini başlangıç noktası olarak almak, bugünün Marksizmini buna göre ölçmek, klasik Marksizmi ise gereğinde bırakmak gerektiğini söyleyenler de vardı.

Althusser'in daha sonra yazdıkları, Stalinizm konusunda kaygı duyanların bu kaygılarını gidermiş olmalıdır. Althusser Stalinizmi, Stalin'i aşan bir olay olarak görüyor. Sosyalizm tarihinde görülen bütün önemli eksikliklerin, bu iç sapmadan türediğini söylüyor ve bürokratizme, teknokratizme, ekonomizme karşı, kitlenin politik bilinçlenmesini ve etkin katılımını savunuyor. Son olarak, FKP'nin gi-

riştiği «Avrupa - Komünizmi» oportünizminin de, koşullara göre pragmatik tavır alıp teoriyi keyfî bir biçimde çarpıtmayı gelenek haline getiren Stalinizmden kaynaklandığını söylüyor. Yöneticileri, dışa karşı anti-Stalinist bir özgürlükçülük görünümü sunmak, ama kitleye karşı anti-demokratik bir «yukarıdan-belirlemecilik» politikası yürütmekle suçluyor. Bu yeni politik tavırların aydınlığa çıkmasıyla «teorik anti-hümanizmin», başlangıçta düşündürdüğü sakıncalar ortadan kalkmış olmalıdır.

SONUÇ

Özel sorunumuz, Althusser ile yapısalılık arasındaki ilişkiydi. Bu konuda bir şey söyleyebilmek için, düşünce sistemlerinin yapısını araştırmak gerekti. Bu oldukça yeni bir girişim olduğu için, söylediklerimi, kendi koyduğum şüphe paylarıyla dengelemek gereğini duydum. Sıraladığım soyutlama düzeylerinden başlayarak, konunun bütününe yeniden tartışmaya hazırım. Bu sorunun, Althusser'in yapısalılığı gibi bir sorundan çok daha önemli olduğunu belirtebilmek için gerekli vurgulamaları yaptım. Böyle bir araştırmaya giriştiğimizde, hem Marksist düşünceyi düşüncelerin kendi oluşum kuralları içinde daha sağlam kavramlarla inceleyebilir, Marksist düşüncenin birliğini oluşturan temel ilkeleri tesbit edebiliriz, hem de dolayısıyla revizyonizm veya dogmatizm diye adlandırdığımız teorik tavırları daha iyi kavrayabiliriz.

Bunun yanında, Althusser'in yapısalılığı ikincil bir sorun olarak kalıyordu. Bu konuda olumlu veya olumsuz, kesin yargılara varmadan kaçındım. Daha önceki polemik yazısında belirttiğim gibi, böyle bir sorunun beni bağlayacağı kanısında değilim. Burada, bu sayfalarda, bir dönüştürme işleminden sık sık söz ettim. Althusser'den kişisel yararlanmamda bu dönüştürme her zaman için sözkonusuydu. Çünkü kişisel çabam, Althusser'in düşünce bütünlüğü içinde yer almak değil, Marksist düşünce bütünlüğünü kurabilmek. ■